

І.С. АРТЕМЕНКО, аспірант*
Державний вищий навчальний заклад
«Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Аналіз процесу концентрації виробництва в аграрних підприємствах України та оцінювання її результатів

Постановка проблеми. Концентрація виробництва зумовлена, насамперед, науково-техніко-технологічним прогресом і впровадженням його досягнень у виробництво. У більшості випадків розміри існуючих підприємств із часом не унеможливають рентабельно вести виробництво й виникає проблема його розширення, як правило, на новій техніко-технологічній та організаційній основі. Крім того, концентрація виробництва посилюється також ринковою конкуренцією. Саме вона призводить, з одного боку, до банкрутства багатьох підприємств і примусового їх поглинання великими, а з іншого – штовхає товаровиробників на добровільне об'єднання.

Аналіз основних досліджень і публікацій. В економічній літературі концентрацію виробництва трактують як процес зосередження землі, засобів виробництва, робочої сили й обсягу виробництва продукції в одних і тих самих підприємствах. Питання концентрації в аграрному секторі досліджували такі українські вчені, як В. Андрійчук [1,2], А. Астапович [3], В. Костицький [10], О. Костусєв [11], Н. Кизим [9], Ю. Макаренко [13], М. Кропивко [12], Б. Пасхавер [14] та ін. [7, 17, 18]. Основна увага приділялася теоретичним засадам щодо питань концентрації виробництва, удосконаленню методів визначення рівня концентрації сільськогосподарського виробництва, його впливу на ефективність агросфери, наслідкам процесу надконцентрації агропромислового виробництва і земельних ресурсів, а також проблемним аспектам регулювання функціонування агропромислових компаній.

Між тим проблема концентрації у цілому в сільському господарстві досліджена недостатньо, ряд аспектів вимагають поглибленого узагальнення на базі новітніх даних про тенденції змін в обсягах виробництва та землекористування суб'єктів господарювання.

Мета статті – аналіз концентрації виробництва в сільському господарстві за двома важливими показниками: площа землекористування й обсяг грошової виручки (чистий дохід), їхніх зв'язків із результатами діяльності аграрних формувань і відповідні узагальнення щодо розвитку даного процесу на перспективу.

Зазначимо, що концентрацію виробництва можна розглядати не тільки в динаміці як процес, але й у статистиці за певний період часу. У цьому випадку головним показником є кількість і частка великих агроструктур у загальній їх кількості та обсягах товарної продукції.

Виклад основних результатів дослідження. Концентрація виробництва дає змогу підприємству вживати необхідних заходів, спрямованих на зростання родючості землі, захист її від водної й вітрової ерозії, впроваджувати прогресивні системи ведення землеробства і тваринництва, енергоощадні технології [5].

В аграрному секторі концентрація може здійснюватися за двома напрямками:

усередині підприємства накопиченням та інтенсифікацією виробництва;

централізацією, об'єднанням підприємств в одне, більш велике.

Ці напрями тісно взаємозв'язані. Просте об'єднання дрібних товаровиробників збільшує розміри нового підприємства за площею землі, матеріально-технічними ресур-

* Науковий керівник – В.Г. Андрійчук, доктор економічних наук, професор, академік НААН.
© І.С. Артеменко, 2014

сами, чисельністю працюючих і обсягом виробленої продукції. Однак укрупнення спочатку не приводить до якісних змін, воно лише утворює нову продуктивну силу. Використовуючи об'єднані ресурси, укрупнене підприємство в змозі реалізувати масштабні заходи щодо поліпшення виробництва, чого не можуть зробити дрібні підприємства. Практично створюються передумови для зростання концентрації виробництва на основі його інтенсифікації й накопичення.

Слід зазначити, що в початковому періоді переходу до ринкових відносин в економіці України почався зворотний процес – деконцентрації виробництва, який супроводжувався утворенням широкої мережі малих та середніх підприємств і поділу існуючих великих підприємств. Нині, як буде показано далі, концентрація в сільському господарстві України набуває прискореного розвитку.

Загалом, концентрація виробництва є прогресивним процесом. Саме тому в ринковій системі господарювання в усіх галузях національного господарства діє тенденція до зростання концентрації виробництва [13].

За даними Державної служби статистики України стосовно кількості діючих господарюючих суб'єктів у сільському господарстві за 2002–2012 роки, спостерігається тенденція до скорочення їхньої кількості. Станом на 2012 рік усього у сільському господарстві зареєстровано 55 866 суб'єктів господарювання, тоді як у 2002 році – 61 178, тобто відбулося їхнє зменшення на 5312, або на 8,7%. У 2012 році порівняно з 2011-м кількість підприємств скоротилася на 267 од., що зумовлює збільшення їхнього розміру. Тобто, відбувається процес концентрації. Історія роз-

витку світового сільського господарства яскраво демонструє, що у цій галузі вже давно простежується тенденція до концентрації виробництва, формою вияву якої стало скорочення кількості фермерських господарств і збільшення площ землекористування й обсягу продажу у тих, що функціонують.

Існує кілька основних показників, які характеризують концентрацію виробництва, проте основними з них, як уже зазначалося, є площа сільськогосподарських угідь та обсяг грошової виручки на одне підприємство. Для аналізу концентрації виробництва за цими двома показниками скористаємося інформацією, яка представлена кількістю сільськогосподарських підприємств у розрізі окремих виділених груп у загальній їх кількості (табл. 1).

Наведені у таблиці дані демонструють розподіл сільськогосподарських підприємств за рівнем чистого доходу (виручки) від реалізації сільськогосподарської продукції й послуг як одного з головних показників їх розміру і відображають тенденцію до зменшення кількості дрібних підприємств та збільшення великих. Зокрема, дані таблиці показують, що за досліджувані роки кількість підприємств із обсягом чистого доходу від 1 до 5 млн грн скорочується, а починаючи від 5,1 млн кількість підприємств збільшується. Найбільше скорочення відбулося в групі із чистим доходом до 1 млн грн і становить 6,1%, тоді як найбільше нарощення – в групі підприємств із чистим доходом від 50,1 до 100,0 тис. грн, а їхня частка в усій кількості підприємств зросла з 1,1 до 2,7%. Така ж закономірність спостерігається й щодо обсягу чистого доходу та чисельності зайнятих працівників.

1. Розподіл сільськогосподарських підприємств за рівнем чистого доходу (виручки) від реалізації сільськогосподарської продукції та послуг

Підприємства з чистим доходом (виручкою)	У % до загального значення								
	кількість підприємств			обсяг чистого доходу(виручки)			загальної чисельності зайнятих		
	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
До 1 млн грн	23,3	25,5	17,2	1,3	1,0	0,6	4,9	4,3	3,6
1,1-2,5	19,3	16,9	16,0	4,0	2,8	2,0	7,2	6,0	4,8
2,6-5,0	19,6	17,8	16,4	8,6	6,4	4,5	12,2	9,6	7,9
5,1-10,0	18,8	19,4	19,9	16,2	13,6	10,7	20,5	17,9	14,7
10,1-20,0	11,3	13,0	16,2	19,1	17,9	17,0	19,4	19,5	19,6
20,1-50,0	5,6	7,6	10,1	20,2	22,5	22,9	17,4	19,4	22,0
50,1-100,	1,1	1,5	2,7	9,3	10,2	13,8	7,0	8,3	10,4
Більше 100,0 млн грн	1,0	1,3	1,5	21,3	25,7	28,5	11,4	15,1	17,0

Джерело: Сільське господарство України за 2010-2012 роки / Стат. зб. – К., 2012. – С.53.

Рентабельність підприємства характеризує економічну ефективність виробництва, за якої підприємство за рахунок грошової виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) повністю відшкодовує витрати на її виробництво й одержує прибуток як головне дже-

рело розширеного відтворення. Тому розглянемо, яка закономірність спостерігається при групуванні підприємств за розміром чистого доходу на одне підприємство і рівнем їх рентабельності та забезпеченістю персоналом (чисельністю зайнятих працівників).

2. Залежність між обсягом чистого доходу на одне підприємство і рівнем рентабельності та забезпеченості персоналом

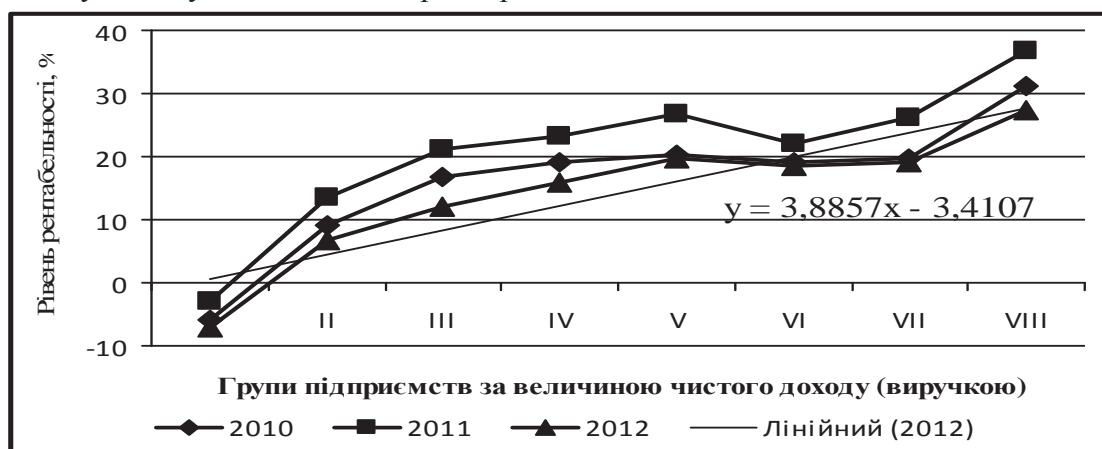
Показник	Рівень рентабельності, %			У середньому на 1 підприємство					
				чистий дохід (виручка), тис. грн			чисельність зайнятих, осіб		
	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2010 р.	2011 р.	2012рр.
Підприємства з чистим доходом (виручкою)	20,7	26,4	20,2	8246	10176	13400	57	54	53
До 1 млн грн	-5,9	-2,8	-7,2	458	429	439	12	11	11
1,1-2,5	9,2	13,6	6,9	1697	1688	1707	21	19	16
2,6-5,0	16,9	21,1	12,2	3619	3054	3652	35	29	26
5,1-10,0	19,1	23,3	16,0	7093	7148	7233	62	50	36
10,1-20,0	20,4	26,8	19,6	13946	13923	14001	96	80	64
20,1-50,0	19,2	22,2	18,5	30028	30271	30342	177	138	114
50,1-100,	19,6	26,2	19,1	68137	67873	68282	361	292	206
Більше 100,0 млн грн	31,1	36,8	27,5	183093	205828	247884	715	645	590

Джерело: Сільське господарство України за 2010-2012 роки / Стат. зб. – К., 2012. – С. 53.

Вертикальний аналіз даних таблиці 2 показує, що рівень рентабельності зростає у кожному році від підприємств із меншим чистим доходом до підприємств із більшим чистим доходом. У даному випадку проявляється позитивна дія ефекту масштабу. Горизонтальний аналіз рентабельності доводить, що найвищий його рівень було досягнуто у 2011 році, а найнижчий – у 2012-му. Становлять інтерес середні темпи зростання рентабельності у переході від підприємств із меншим обсягом чистого доходу до підприємств із більшим чистим доходом у розрізі досліджуваних років.

Результати проведеного екстраполяційного аналізу показують, що, по-перше, рі-

вень рентабельності в середньому по групах підприємств зростає на 3,9 п.п (рис.); подруге, що за досліджувані роки чисельність зайнятих збільшується від підприємств із меншим обсягом чистого доходу до тих, де він вищий. Ця тенденція характерна для всіх досліджуваних років, але водночас спостерігається й інша – до зменшення чисельності зайнятих. В усіх групах підприємств у 2011-2012 роках по відношенню до 2010 року спостерігається скорочення чисельності працівників і найбільше – у групі підприємств із чистим доходом від 50,1 до 100 млн грн, темп зниження якого становить 42,9% у 2012 році та 19,11% у 2011-му.

Динаміка (зміна) рівня рентабельності за групами підприємств

Джерело: Побудовано автором на основі даних таблиці 2.

Скорочення чисельності зайнятих пояснюється удосконаленням виробництва, розвитком НТП, запровадженням інновацій і заміною ручної праці механізованою. Обсяг чистого доходу за групами з розрахунку на одне підприємство зростає на 35% у підприємствах із чистим доходом більше 100 млн грн.

Певний інтерес викликає виявлення закономірності щодо взаємозв'язку між обсягом чистого доходу на одне підприємство в розрізі виділених груп та продуктивністю праці. В даному випадку продуктивність праці

визначаємо по виділених групах підприємств діленням обсягу чистого доходу (виручки) на загальну чисельність зайнятих (табл. 3).

Водночас показник, що доводить, наскільки продуктивність праці у великих підприємствах перевищує її у малих підприємствах, розраховуємо діленням досягнутого рівня продуктивності праці відповідної групи підприємств на продуктивність праці підприємств із найбільшим обсягом виробництва чистого доходу.

3. Вертикальний і горизонтальний аналіз показника продуктивності праці в підприємствах із різним рівнем концентрації за показником чистого доходу (виручки від реалізації) сільськогосподарської продукції та послуг

Підприємства з чистим доходом (виручкою)	2010 р.		2011 р.		2012 р.	
	Продуктивність праці, тис. грн/осіб	Темп зміни продуктивності праці, %	Продуктивність праці, тис. грн/осіб	Темп зміни продуктивності праці, %	Продуктивність праці, тис. грн/осіб	Темп зміни продуктивності праці, %
До 1 млн грн	38,17	15	39,00	12	39,91	9
1,1-2,5	80,81	32	88,84	28	106,69	25
2,6-5,0	103,40	40	105,31	33	140,46	33
5,1-10,0	114,40	45	142,96	45	200,92	48
10,1-20,0	145,27	57	174,04	55	218,77	52
20,1-50,0	169,65	66	219,36	69	266,16	63
50,1-100	188,75	74	232,44	73	331,47	79
Більше 100,0 млн грн	256,07	100	319,11	100	420,14	100

Джерело: Розраховано автором на основі статистичних даних.

Горизонтальний аналіз показує, що продуктивність праці як у малих підприємствах, так і великих за роками зростає, проте різними темпами. Спостерігається важлива закономірність: у групах підприємств із меншим чистим доходом із розрахунку на одне підприємство темпи зростання продуктивності праці значно нижчі порівняно із темпами зростання у підприємствах із великим обсягом чистого доходу. Так, якщо у перших трьох групах з обсягом чистого доходу до 1 млн грн; 1,1 – 2,2; 2,6 – 5 млн грн темпи зростання становлять відповідно 105, 132 і 140%, то в останніх трьох групах з обсягом чистого доходу 20,1 – 50; 50,1 – 100; більше 100 млн грн – у межах 160–180%. Це є переконливим підтвердженням ефекту концентрації виробництва.

Вертикальний аналіз дає змогу визначити й оцінити наскільки продуктивність праці в кожній виділеній групі підприємств нижча від продуктивності праці у великих підприємствах. Наприклад, у 2012 році в групі під-

приємств із чистим доходом до 1 млн грн продуктивність праці порівняно з останньою групою підприємств становила лише 9%, а з чистим доходом від 1,1 до 2,5 млн грн цей показник порівняно з підприємствами із найбільшим обсягом грошової виручки дорівнював 25% і т.д.

Концентрація виробництва за грошовою виручкою супроводжується концентрацією окремих видів продукції. Таким яскравим прикладом є виробництво курятини в Україні.

Постійне нарощування обсягів виробництва м'яса курей компаніями свідчить про те, що збільшується концентрація ринку (табл. 4). Компанія «МХП» є надзвичайно потужною і, як видно з наведених у таблиці даних, має позитивну динаміку зростання як частки ринку, так і обсягів виробництва порівняно з іншими. При цьому існує тісний взаємозв'язок між відносними обсягами виробництва компаніями курятини в забійній масі та їх частками на ринку, які практично збігаються.

4. Виробництво провідними компаніями м'яса курей та їхня частка на ринку

Компанія	Забійна маса		Частка, %		
	2012 р.		2010 р.	2011 р.	2012 р.
	тис. т	%			
«МХП»	406,4	51,1	26,80	28,18	51,4
Комплекс «Агромарс»	114,2	14,4	12,40	13,67	14,5
Птахокомплекс «Дніпровський»	47,7	6,0	5,9	6,06	6,0
«Агро-Овен»	41,9	5,3	4,10	5,05	5,3

Джерело: Журнал «ТОП-100-рейтинг лучших компаний Украины».

За даними Державної служби статистики України, в грошовому вимірі експорт курятини зріс у 2,4 раза – до 150,683 тис. дол. «Якщо у 2012 році ми експортували близько 58 тис. т курятини, то в 2013 році плануємо збільшити постачання більше ніж у 2 рази», повідомила прес-служба компанії «МХП» [5]. Зокрема, частка найбільшої компанії на

ринку становить 51,4%, а сукупність досліджуваних підприємств – 77,2%.

Оскільки основним показником концентрації, крім обсягу грошової виручки, є земельна площа сільськогосподарських підприємств, розглянемо тенденцію зміни розподілу за розміром цього ресурсу (табл. 5).

5. Розподіл діючих сільськогосподарських підприємств за розміром сільськогосподарських угідь

Показник	Кількість підприємств			Площа сільськогосподарських угідь, тис. га		
	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Підприємства, що мали с.-г. угіддя У т.ч. площею, га:	48824	48256	47652	21585,9	21570,6	21914,2
до 5,0	5784	5639	5332	18,3	17,8	16,8
5,1-10,0	4038	3983	3809	31,9	31,4	30,0
10,1-20,0	4925	4897	4795	76,3	75,6	74,2
20,1-50,0	13707	13535	13334	519,8	512,2	504,3
50,1-100,0	4831	4895	5016	345,2	350,0	360,9
100,1-500,0	7181	7195	7261	1743,1	1757,7	1777,4
500,1-1000,0	2667	2595	2624	1919,4	1870,4	1883,9
1000,1-2000,0	2661	2549	2565	3822,8	3664,8	3683,6
2000,1-3000,0	1347	1304	1270	3295,5	3188,8	3102,5
3000,1-4000,0	666	640	632	2293,0	2206,3	2178,9
4000,1-5000,0	376	355	334	1670,5	1577,9	1481,8
5000,1-7000,0	332	342	337	1919,6	1975,2	1959,1
7000,1-10000,0	178	175	179	1479,6	1456,0	1504,3
Більше 10000,0	131	152	164	2450,9	2886,8	3356,5

Джерело: Сільське господарство України за 2010-2012 роки / Стат. зб. – К., 2012. – С. 51.

Наведена інформація дає змогу стверджувати, що кількість підприємств із невеликими земельними масивами скорочується, їхня площа сільськогосподарських угідь зменшується. Водночас кількість підприємств із площею угідь понад 50,1 га зростає, що зумовлено концентрацією виробництва й нерідко супроводжується надконцентрацією земельних ресурсів, яка вимагає детального дослідження.

Концентрація і надконцентрація земельних ресурсів безпосередньо пов'язана з орендою земельних ділянок сільськогосподарського призначення. На нинішній час існує багато компаній, які мають великі площі землекористування, якщо цей процес не при-

зупинити – існує велика загроза повної монополізації на ринку оренди землі [2].

Наприклад, Ukrlandfarming уже має в користуванні 760 тис. га землі. Продовжує нарощувати «земельні м'язи» компанія «МХП», земельний банк якої збільшився на 75 тис. га у період із 01.01. до 01.09.2013 року й становить 360 тис. га. Компанія «Кернел» збільшила земельний фонд до 90 тис. га та станом на 01.09.2013 року її земельний фонд становив 422 тис. га.

Таким чином, якщо цей процес і надалі розвиватиметься стрімко, як це мало місце за останні 13 років, то не виключено, що невдовзі в Україні надконцентрація земельних ресурсів досягне такого рівня, за якого

2-3 десятки агропромислових холдингів стануть майже єдиними суб'єктами аграрного бізнесу, оскільки дрібні й середні сільськогосподарські товаровиробники не витримуватимуть конкуренції насамперед через неможливість виплачувати таку орендну плату, яку спроможні виплачувати холдингові структури завдяки одержанню ефекту масштабу [1].

Розв'язати проблему надконцентрації можливо визначенням граничних меж розміру землекористування агропромислових компаній. Адже, як показує практика, холдинги, незалежно від того, яка площа ними орендується, прагнуть збільшення свого земельного банку.

Це надзвичайно актуальне питання сьогодні. Нові раціональні розміри сільськогосподарських підприємств повинні відповідати всім особливостям ведення товарного виробництва, інтересам виробників і світовим тенденціям концентрації виробництва з урахуванням соціальної відповідальності бізнесу.

Щодо країн-членів ЄС, то за даними Євростату станом на 2010 рік у сільському господарстві було задіяно 12014,7 млн господарств. За останні кілька років, зокрема за період із 2003 року, їхня кількість зменшилася майже на 3000 од., або на 20%. Це стосується практично всіх форм господарювання за розміром земельної площі. Скоротилася кількість підприємств на 4,8% (2 млн 643 форми) із земельним масивом до 5 га; на 5,7% – із розміром від 5 до 10 га. Із виробничими площами понад 50 га – господарства мають тенденцію до збільшення, а отже, й до укрупнення (кількість підприємств зросла на 0,9%) [9].

У США, які мають розвинену економіку, в країнах Латинської Америки також відбувається процес концентрації в сільському господарстві. Все це показує, що даний процес не є місцевим чи локальним явищем, притаманним лише окремим країнам, а явищем всеохоплюючим зі стійкою тенденцією до посилення, яке займає вагоме місце у розвитку економіки країни.

Велику роль відіграють малі форми господарювання і в роздрібній торгівлі, сфері послуг. Невеликі підприємства мають мобільне, гнучке виробництво, змогу ризикувати, швидко оновлювати асортимент продук-

ції та обладнання. Вузька спеціалізація сприяє поліпшенню якості продукції. При цьому більшість дрібних фірм технологічно й економічно тісно пов'язана з великими фірмами, працює за їхніми замовленнями. Збільшення кількості підприємств чи фірм у межах однієї галузі характеризує горизонтальну інтеграцію виробництва. Вертикальна інтеграція знаходить свій вияв у комбінуванні та диверсифікації виробництва. Однобічне трактування переваг концентрації виробництва призводить до гігантomanії, надконцентрації, структурної деформації тотального монополізму. Тому вкрай актуальним є оптимальне поєднання великих, середніх і дрібних підприємств, демонополізація, диверсифікація виробництва, державна підтримка малого бізнесу.

Висновки. Як переконують дослідження, процес концентрації в аграрних підприємствах набуває все більшого розмаху. В результаті зростає обсяг чистого доходу (виручки), рівень рентабельності та продуктивність праці для підприємств із обсягом чистого доходу від 5,1 млн грн. Процес концентрації виробництва в АПК України за своїми масштабами набуває характеру надконцентрації.

Нині частка сільськогосподарських земель, що контролюються різними великими аграрними компаніями, істотно зростає, що супроводжується скороченням кількості суб'єктів господарювання. Тому для недопущення монополізації ринку оренди землі необхідно встановити граничні межі їх землекористування.

Тенденція до зростання питомої ваги великих виробників у загальному обсязі сільськогосподарської продукції не означає, що потрібно відмовлятися від малих підприємств і позбавляти їх можливостей та перспектив свого розвитку, оскільки в сільському господарстві вони розв'язують соціальні проблеми й зберігають мовні, культурні традиції країни.

Подальший глибший розгляд питань щодо встановлення меж розмірів землекористування (однієї компанії) з урахуванням економічної та соціальної ефективності, місця малих, середніх і великих підприємств в аграрному секторі є актуальним і може стати об'єктом наступних досліджень.

Список використаних джерел

1. Андрійчук В.Г. Проблемні аспекти регулювання функціонування агропромислових компаній / В.Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2014 – № 2. – С. 5.
2. Андрійчук В. Г. Надконцентрація агропромислового виробництва і земельних ресурсів та її наслідки / В.Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2009. – № 2. – С. 3–9.
3. Астапович А.З. Транснаціональний капітал США в мировому господарстві / А.З. Астапович – М.: Наука, 1990. – 200 с.
4. Беседа Я. Диетический продукт / Я. Беседа // ТОП-100-рейтинг лучших компаний Украины. – 2012. – №3. – Окт.
5. Горбонос Ф.В. Економіка підприємств: підруч. / Ф.В. Горбонос, Г.В. Черевко, Н.Ф. Павленчик. – К: Знання, 2010. – 464с.
6. Гуторов А.О. Визначення оптимального розміру землекористування сільськогосподарських підприємств / А.О. Гуторов // Економіка АПК. – 2009. – № 4. – С.55.
7. Динз Г. К победе через слияние. Как обратить отраслевую консолидацию себе на пользу / Г. Динз. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2004. – С. 17.
8. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого та середнього підприємства в Україні» від 22.03.2012 №4618-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dkqr.gov.ua>.
9. Кизим Н.А. Концентрация и интеграция капитала / Н.А.Кизим. – Х.: Бизнес Информ, 2000. – 102 с.
10. Костицький В.В. Закон перманентної концентрації капіталу: Економічна історія та українські реалії / В.В. Костицький. – К.: Ін-т законодавчих передбачень і правової експертизи, 2003. – 198 с.
11. Костусев А.А. Конкурентная политика в Украине / А.А. Костусев. – К.:КНЕУ, 2004. – 310с.
12. Кропивко М.Ф. Підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості агропромислового виробництва на основі розвитку кластерних систем / М.Ф Кропивко // Економіка АПК. – 2013. – № 3. – С. 3.
13. Макаренко Ю.П. Вирішення проблеми реалізації виробленої продукції малими формами аграрного господарювання / Ю.П. Макаренко // Економіка АПК. – 2013. – № 3. – С. 51.
14. Пасхавер Б.Й. Концентрація та ефективність сільського господарства / Б.Й. Пасхавер // Економіка АПК. – 2013 – № 1. – С.16-23.
15. Сільське господарство України 2012 // Стат. зб. – К., 2012. – 386 с.
16. Кваша С.М. Стан та тенденції розвитку сільського господарства країн-членів Європейського Союзу / С.М. Кваша, К.С. Кваша. – К. : ННЦ ІАЕ, 2013. – 40 с.
17. Baumol W. The Free-Market Innovation Machine: Analysing the Growth Miracle of Capitalism. – Princeton: Princeton University Press, 2002. – 342 p.
18. Servaes H., Tufano P. The theory and practice of capital corporate structure / Deutsche Bank. – 2006. – №1. – 90 p.

Стаття надійшла до редакції 02.07.2014 р.

*

УДК 338.433:338.49

О.М. ПОПАДЮК, аспірант*

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

Розвиток інфраструктури аграрного ринку як складової системи механізмів підтримки і стимулювання підприємництва

Постановка проблеми. Ринкові відношення відкривають перед товаровиробниками широкі можливості для вибору форм господарювання, спеціалізації та диверсифікації виробництва, каналів реалізації продукції, джерел фінансування й інвестування. Побу-

дова цивілізованого аграрного товарного ринку зумовлена розвитком відповідної ринкової інфраструктури, яка нині в Україні є недостатньо розвиненою, оскільки більшість її елементів знаходиться лише на початковому етапі розвитку і не виконує своїх функцій у повному обсязі. Тому виникає ряд проблем щодо взаємодії ринкових суб'єктів господарювання. Одним із вагомих чинників стабільного й ефективного функціону-

* Науковий керівник – М.Й. Малік, доктор економічних наук, професор, академік НААН.
© О.М. Попадюк, 2014